

บทบาทยายหญิงกับการพัฒนา : บนเส้นทางขบวนการประชาสังคม

สุชีลา ตันชัยนันท์*

บทนำ

การศึกษาเรื่อง “บทบาทชายหญิงกับการพัฒนา : บนเส้นทางขบวนการประชาสังคม” นี้มีวัตถุประสงค์ที่จะตอบคำถามเกี่ยวกับ “ประชาสังคม” ในเรื่องบทบาทชายหญิงกับการพัฒนาประชาสังคมในสังคมไทย ใน 3 เรื่องด้วยกัน ซึ่งได้แก่ ปัญหาความไม่เสมอภาคระหว่างเพศในสังคมไทยได้เป็นประเด็นไปสู่การพัฒนาประชาสังคมหรือไม่? เรื่องที่สองคือ ลักษณะและองค์ประกอบของขบวนการดังกล่าวเป็นอย่างไร? และสุดท้ายคือ ทิศทางของบทบาทชายหญิงกับการพัฒนาประชาสังคมในอนาคต

บทความนี้ได้ทบทวนสมมติฐานเกี่ยวกับบทบาทชายหญิงในประเทศไทย และต่างประเทศ และการก่อรูปของประชาสังคม ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่ามีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงขบวนการเรียกร้องสิทธิสตรีในแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกันเพื่อให้เห็นทิศทางและพัฒนาการ

ความหมายและแนวคิดของ “ประชาสังคม” ในสังคมไทย

พัฒนาการของแนวคิดประชาสังคมร่วมสมัยได้ก่อตัวขึ้นในสังคมไทยไม่เกินหนึ่งทศวรรษ

*ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ที่ผ่านมาตัวเอง ในขณะที่ “ประชาสังคม” เป็นที่รู้จักและสร้างความหมายใหม่มากขึ้นภายหลังการพังทลายของค่ายสังคมนิยมหลังม่านเหล็ก และการเปลี่ยนจากระบอบเผด็จการรูปแบบต่างๆ ไปสู่ระบอบปกครองที่เป็นหรือใกล้เคียงประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมมากขึ้น โดยได้ให้น้ำหนักไปที่ “ลักษณะตรงข้ามและดำรงอยู่เหนือรัฐ” ซึ่งธเนศ อาภรณ์สุวรรณ ได้ให้ความหมายว่า ประชาสังคมในทรรศนะนี้จึงเป็นสิ่งที่มีความเป็นอิสระในระดับหนึ่งจากรัฐ ประชาสังคมใหม่ประกอบไปด้วยมิติต่างๆ ของชีวิตสังคม ซึ่งรัฐไม่อาจควบคุมหรือละเลยไปจนหมดสิ้นได้ ในขณะนั้นมโนทัศน์เก่าดั้งเดิมของประชาสังคม ซึ่งเป็นวาทกรรมสำคัญทางการเมืองของยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 นั้น มีความหมายเดียวกับคำว่า “สังคมการเมือง หรือ Political society” อันเป็นกำเนิดของการสร้างทฤษฎีการเมืองประชาธิปไตยขึ้นมา (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2540 : 3)

อย่างไรก็ตาม การก่อตัวของแนวคิดประชาสังคมร่วมสมัยในระดับโลกนั้นมีสาเหตุมาจากวิกฤตการณ์ของโลก (Global crisis) ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาเด็กและสตรี ล้วนแต่ไม่สามารถแก้ไขด้วยชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานของรัฐภายในประเทศใดประเทศหนึ่ง หากแต่ประชาชนโลกต้องช่วยกันโดยถือว่าโลกเป็นหนึ่งเดียว (Single Operating Unit) ทั้งนี้ชูชัย ศุภวงศ์ ได้ให้ความหมายและแนวคิดของประชาสังคมไว้ ดังนี้

“...การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์

หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลบซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic consciousness) ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (Civic group organization) ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจ เอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (Civic network)” (ชูชัย ศุภวงศ์, 2540 : 3)

โดยนัยยะของการตีความหมาย คำว่า “ประชาสังคม” ดังกล่าวข้างต้น จึงพอจะกล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของประชาสังคม ซึ่งอาจพิจารณาได้จากองค์ประกอบหลักที่สำคัญ คือ ความหลากหลายซึ่งมีตั้งแต่ความหลากหลายของการรวมตัว ความหลากหลายเชิงพื้นที่ ความหลากหลายในรูปแบบของกิจกรรม เป็นต้น นอกจากนี้ ควรมีความเป็นชุมชน มีความสำนึกสาธารณะ เกิดกิจกรรมและความต่อเนื่อง และคุณลักษณะประการสุดท้าย คือ การสร้างเครือข่ายและการสื่อสารติดต่อ

ชูชัย ศุภวงศ์ (2540) ได้เสนอข้อพิจารณาเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยประชาสังคมร่วมสมัยไว้ว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการก่อตัวและเคลื่อนไหวของประชาสังคม โดยเสนอให้มีการศึกษาทั้งในภาพรวมของ “ประชาสังคมร่วมสมัย” และศึกษาเฉพาะเจาะลึกของการดำเนินงานในแต่ละด้าน

ได้แก่ การพิจารณาจากวิกฤตการณ์ด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในปัจจุบัน ตลอดจนพิจารณาถึงปัญหาที่สลับซับซ้อนที่ยากต่อการแก้ไข โดยหน่วยงานหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งเพียงลำพัง เช่น โรคเอดส์ ปัญหาการจราจร ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย เป็นต้น ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จะได้พิจารณาเรื่องบทบาทชายหญิงกับการพัฒนาประชาสังคมในรายละเอียดต่อไป

บทบาทชายหญิงกับการพัฒนา ประชาสังคมในต่างประเทศ

ในสังคมตะวันตกเช่นเดียวกับหลาย ๆ สังคมที่ผู้หญิงมักถูกกีดกันออกจากการมีส่วนร่วมในทางเศรษฐกิจ การเมือง รวมทั้งถูกครอบงำทางวัฒนธรรม เช่น ปรัชญาของกรีกโบราณของ Aristotle มีฐานคติที่ว่า ความเหนือกว่าของเพศชาย เป็นเรื่องของธรรมชาติหรือชีวภาพนั่นเอง และจริยศาสตร์ของเขาจึงเป็นเรื่องที่ผู้ชายพยายามควบคุมผู้หญิงไว้เพื่อให้เธอเชื่อฟัง ดังนั้นผู้ชายที่ปฏิบัติต่อผู้หญิงอย่างเสมอภาคจึงเป็นเรื่องน่าละอาย (Lange, 1983 : 1-14)

การที่ผู้หญิงถูกผูกติดอยู่กับธรรมชาติ ถูกกำหนดให้สนใจเรื่องรูปร่างหน้าตา ถูกระบุว่า เป็นเพศที่ต้องการความรัก ความอบอุ่น และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และมักจะไม่ค่อยมีความสามารถที่จะคิดเรื่องราวที่ละเอียดลึกซึ้งเป็นนามธรรมได้ ผู้หญิงในสังคมตะวันตกถูกจำกัดบทบาทอยู่ภายในบ้าน มีหน้าที่หลักคือ

รับใช้ครอบครัว มีภาระเรื่อง “งานบ้าน” ซึ่งรวมถึงการให้กำเนิดและเลี้ยงดูเด็ก ด้วยเหตุนี้เองผู้หญิงในตะวันตกจึงได้รวมตัวกันเรียกร้องสิทธิอันพึงมีพึงได้ของตน ทั้งนี้ มีชื่อเรียกร้องตั้งแต่สิทธิตามกฎหมาย โอกาสทางการศึกษาไปจนกระทั่งการมุ่งแสวงหาสังคมใหม่

1. การต่อสู้ของปัจเจกชน

ผู้หญิงตะวันตกเริ่มพูดถึงปัญหาของผู้หญิงจากจุดยืนในฐานะที่เป็นมนุษย์และพึงได้รับการปฏิบัติต่ออย่างสมศักดิ์ศรีของมนุษย์ ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 18 และ 19 ในประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งขณะนั้นทั้งสองประเทศเริ่มก้าวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและการปฏิวัติอุตสาหกรรม ผู้หญิงชาวฝรั่งเศสเรียกร้องสิทธิเสมอภาคสำหรับผู้หญิงเป็นครั้งแรกระหว่างการปฏิวัติในช่วง ค.ศ. 1789-1830

ในบรรดาผู้หญิงนักปฏิวัติชาวฝรั่งเศสที่เป็นที่รู้จักกันดีมากที่สุดคนหนึ่งคือ Olympe de Couges เธอได้ตั้งชมรมผู้หญิงหลายแห่ง และที่สำคัญที่สุดในปี 1789 เมื่อมีการอ่านคำประกาศสิทธิมนุษยชนในสมัชชาแห่งชาติ เธอได้ลุกขึ้นประกาศ “สิทธิสตรี 17 ข้อ” อันได้แก่ เสรีภาพทางความคิด สิทธิทางการศึกษา เป็นต้น แต่ในที่สุดเธอก็ถูกประหารชีวิตด้วยกิโยตินด้วยข้อหาที่ว่า “ละเลยคุณธรรมที่เพศหญิงควรจะมีดมัน (อมรสิริ สันต์สุรติกุล และจิรดิ ดิงศกัณย์, 2526:17)

ในอังกฤษ Mary Wollstonecraft (1759-1797) นับเป็นคนแรกที่เสนอปัญหาผู้หญิงอย่าง

เป็นระบบ เธอได้เขียนหนังสือชื่อ “การพิทักษ์สิทธิสตรี” ซึ่งท้าทายทัศนคติที่มีต่อสตรีเพศในยุคนั้น เธอกล่าวว่าผู้หญิงเป็นมนุษย์ซึ่งมีเหตุผลโดยนัยนี้จึงมีสิทธิโดยธรรมชาติและสิทธิทางการเมืองเช่นเดียวกับชาย

2. จากผู้บุกเบิกสู่ขบวนการ : ขบวนการสิทธิสตรีในช่วงต้นศตวรรษที่ 19

ในระยะต้นศตวรรษที่ 19 กระแสนุรักษ์นิยมได้ครอบคลุมบรรยากาศทางการเมืองในยุโรปตะวันตก ความเชื่อมั่นในสิทธิสตรีถูกตราว่าเป็นความคิดอุบาทว์ซึ่งบ่อนทำลายครอบครัวและสร้างความระส่ำระสายให้แก่สังคม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพลังเสรีนิยมได้รับชัยชนะ แต่ว่าสิทธิพื้นฐานในระบบประชาธิปไตยหาได้ครอบคลุมถึงผู้หญิง เช่น ผู้หญิงไม่มีสิทธิเลือกตั้ง ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วไม่สามารถเป็นพยานในศาล เป็นต้น ผู้หญิงชั้นกลางถูกตัดขาดจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ กลายเป็นแม่ศรีเรือน และแทบจะไม่มีโอกาสทางการศึกษา

ดังนั้นในขณะที่กรรมกรหญิงส่วนหนึ่งเริ่ม

เคลื่อนไหวภายใต้อิทธิพลของความคิดสังคมนิยม การเคลื่อนไหวของผู้หญิงชนชั้นกลางได้เน้นไปที่ประเด็นต่างๆ เช่น การศึกษา โอกาสในการทำงานนอกบ้าน การคุมกำเนิด สิทธิในทรัพย์สิน การหย่าร้าง และสิทธิทางการเมือง ผู้หญิง

อังกฤษรวมตัวกันเป็นสมาคมต่างๆ มากมาย ออกหนังสือพิมพ์ จัดการประชุม ชุมนุม ปราศัย เดินขบวน และในระหว่างปี 1848 คลื่นการปฏิวัติได้โหมกระหน่ำยุโรปอีกครั้งหนึ่ง และเป็นครั้งแรกที่ชนชั้นกรรมาชีพในฝรั่งเศสและเยอรมันลุกขึ้นต่อสู้ มีผู้หญิงจำนวนมากเข้าร่วมการต่อสู้เรียกร้องการปลดปล่อยสตรีเพศอย่างสมบูรณ์ทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการปฏิวัติผู้หญิงต้องพบกับความผิดหวังเมื่อเธอถูกส่งกลับไปอยู่ในครัวตามเดิม!

3. ขบวนการผู้หญิงก่อนสงคราม

โลกครั้งที่หนึ่ง

ในช่วงหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้น ขบวนการผู้หญิงมีความเกี่ยวข้องกับขบวนการกรรมกรเป็นอย่างมาก เมื่อปรากฏว่าผลกระทบของระบบทุนนิยมต่อโครงสร้างและชีวิตใน

ผู้หญิงตะวันตก
เริ่มพูดถึงปัญหา
ของผู้หญิงจาก
จุดยืนในฐานะ
ที่เป็นมนุษย์และ
พึงได้รับการปฏิบัติ
ต่ออย่างสมศักดิ์ศรี
ของมนุษย์ในราว
คริสต์ศตวรรษที่ 18
และ 19

ครอบครัวอย่างชัดเจน เพราะบ่อยครั้งที่ผู้หญิงกลายเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวด้วยเหตุผลง่าย ๆ ที่ผู้ชายตกงานหรือละทิ้งครอบครัวไป และเมื่อผู้หญิงกลายเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว จะมีอะไรเหลือเป็นข้ออ้างสำหรับผู้ชายที่จะถือสิทธิเป็นใหญ่เหนือเมียและลูก ๆ ยิ่งกว่านั้นการที่ผู้หญิงต้องออกมาทำงานนอกบ้าน ก็เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเป็นอิสระจากสภาพที่ต้องพึ่งพาผู้ชายทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการปลดปล่อยผู้หญิงอย่างแท้จริง

ดังนั้น ผู้หญิงนักสังคมนิยมในยุคนั้น จึงปฏิเสธที่ผู้หญิงจะรวมตัวกันเป็นองค์กรที่เป็นเอกเทศ และไม่เห็นด้วยกับการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองของผู้หญิงซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของขบวนการผู้หญิงในยุคนั้นซึ่งมีลัทธิเป็น “กฎพี” อย่างไรก็ตาม ผู้หญิงนักสังคมนิยมก็ยังแก้ปัญหามากกว่าจะประสานการพิทักษ์ผลประโยชน์ในฐานะเพศหญิงเข้ากับการพิทักษ์ผลประโยชน์ของเธอในฐานะกรรมกรหญิงได้อย่างไร?

4. ขบวนการปลดปล่อยสตรีเพศ ตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 1960

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ผู้หญิงตะวันตกในหลายประเทศได้รับสิทธิเลือกตั้งที่พวกเธอเรียกร้องมานับสิบ ๆ ปี อาทิเช่น ออสเตรเลีย แคนาดา เดนมาร์ก เยอรมัน อังกฤษ ฮังการี สหราชอาณาจักร รัสเซีย สวีเดน และสหรัฐ เป็นต้น องค์กรของสตรีที่มีเครือข่ายระดับนานาชาติ เช่น สภาสตรีนานาชาติ ได้เน้นประเด็นการเคลื่อนไหวในเรื่องการพิทักษ์สันติภาพ และ

พิทักษ์สิทธิของผู้หญิงในด้านต่าง ๆ เช่น สวัสดิภาพของกรรมกรหญิง ความเสมอภาคในการมีงานทำ การคุ้มครองเด็กนอกสมรส ฯลฯ

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 มีผู้หญิงจำนวนมากเข้าร่วมในขบวนการต่อต้านเผด็จการฟาสซิสต์ นอกจากนี้ผู้หญิงยังถูกระดมกำลังเพื่อทำหน้าที่ทางการผลิตสาขาต่าง ๆ แทนผู้ชายที่ถูกเกณฑ์ทหาร แต่ภายหลังสงครามสิ่งที่ผู้หญิงได้รับคือ การขอร้องให้เธอกลับไปอยู่ในบ้านเพื่อหลีกเลี่ยงให้แก่ผู้ชาย ผู้หญิงส่วนใหญ่ถูกกล่อมให้กลับไปไหลอยู่ภายในโลกแคบ ๆ ของครอบครัว พอใจกับบทบาทของการเป็นเพียงคู่รัก แม่ เมีย และผู้บริโภคนี่ดีเท่านั้น

อย่างไรก็ตามใน ค.ศ. 1960 ผู้หญิงก็เริ่มต้นขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อ Betty Friedan หนึ่งในผู้นำของขบวนการเรียกร้องสิทธิสตรีได้วิเคราะห์ความอัดอั้นใจของผู้หญิงชนชั้นกลางในสหรัฐจำนวนมาก โดยในระยะ 10 ปี หลังปี 1965 สังคมตะวันตกได้เผชิญกับขบวนการวิพากษ์วิจารณ์สังคมในหลาย ๆ ด้านซึ่งมักจะมีผู้เรียกขบวนการยุคนั้นว่า “ชายใหม่” ผู้หญิงจำนวนมากทั้งในสหรัฐและยุโรปเริ่มต้นด้วยการถูกกดขี่ในฐานะเพศหญิงระหว่างที่เข้าร่วมขบวนการดังกล่าว และผู้หญิงได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กรโดยมีวัตถุประสงค์และแนวทางที่แตกต่างกันออกไป

จะพบว่า ปฏิกริยาที่ผู้หญิงตอบโต้ระบบความไม่เที่ยมกันทั้งภายในครอบครัวและในสถาบันสังคมอื่นๆ แสดงออกทั้งในระดับบุคคล

และในระดับขบวนการ ทั้งนี้กาญจนา แก้วเทพ ได้จำแนกขบวนการสตรีเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ ขบวนการต่อสู้เพื่อขยายสิทธิสตรี (โดยยังคงรักษาระบบสังคมปัจจุบันไว้) ขบวนการค้นหาเพื่อปลดปล่อยสตรี (Women Liberation) และขบวนการปลดปล่อยสตรีที่มุ่งแสวงหาสังคมใหม่ไปพร้อมๆ กัน (โดยส่วนใหญ่แล้วหมายถึงระบบสังคมนิยม) (กาญจนา แก้วเทพ, 2535 : 10)

ในขณะที่จිරติ ดิงศภัทย์ และสุชีลา ตันชัยนันท์ ได้แบ่งกลุ่มสตรีออกเป็น 4 กลุ่มตามกรอบความคิดทางทฤษฎี โดยใน 3 กลุ่มแรกคือ

แนวทางเสรีนิยม (liberal feminism) แนวทางสังคมนิยม (socialist feminism) และแนวทาง “หัวรุนแรง” (radical feminism) และกลุ่มที่ 4 คือ แนวทางสตรีนิยมเชิงวัฒนธรรม (cultural feminism) ใน 3 กลุ่มแรกมีทัศนะร่วมกันว่า ความแตกต่างระหว่างหญิงและชายเป็นสิ่งที่สังคมกำหนดขึ้นเป็นส่วนใหญ่ และความแตกต่างนี้เองเป็นที่มาของสถานภาพที่เสียเปรียบของผู้หญิง ดังนั้น สังคมที่หญิงและชายจะมีความเสมอภาคกันในฐานะมนุษย์ด้วยกันจะต้องไม่ให้ความสำคัญต่อการเอาเพศเป็นเครื่องกำหนดฐานะและคุณสมบัติของสมาชิกของสังคม อย่างไรก็ตามก็ดี ทั้ง 3 แนวนี้ก็มีข้อแตกต่างในประเด็นที่ว่าสังคมดังกล่าวนั้นจะมีคุณสมบัติอย่างไร จะเปลี่ยนแปลงไปจากที่เป็นอยู่มากน้อยเพียงใด

แนวทางแรก คือ แนวทางเสรีนิยมนั้น

เห็นว่า ความเสมอภาคระหว่างเพศเป็นสิ่งที่จะเกิดขึ้นได้โดยสมบูรณ์โดยไม่จำเป็นจะต้องเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองพื้นฐานของสังคมทุนนิยมเสรีประชาธิปไตย ตัวอย่างของแนวคิดนี้ได้แก่ เบ็ตตี้ ฟรีเดิน (Betty Friedan) ผู้ริเริ่มก่อตั้งองค์กรสิทธิสตรีของสหรัฐที่ชื่อ NOW ฯลฯ

ส่วนแนวทางสังคมนิยมเห็นว่า การกดขี่ทางชนชั้น ทางเชื้อชาติและทางเพศมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างซับซ้อนแนบแน่น ระบบทุนนิยมเป็นสาเหตุของการกดขี่ทางชนชั้น และในขณะเดียวกันก็ใช้ประโยชน์จากความเอารัดเอาเปรียบและการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง ดังนั้น การล้มล้างระบบเศรษฐกิจการเมืองของสังคมทุนนิยมจึงเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเพศในระดับการผลิต ชีวิตครอบครัว และเพศสัมพันธ์ ในแง่วิธีการวิเคราะห์ แนวทางสังคมนิยมยอมรับในคุณค่าของการวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์ แต่ในขณะเดียวกันก็เห็นความจำเป็นที่จะต้องตระหนักและวิจารณ์ข้อจำกัดบางประการของมาร์กซิสต์

สำหรับแนวทาง “หัวรุนแรง” นั้น ก็เห็นพ้องกับแนวทางสังคมนิยมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองขั้นมูลฐาน แต่ข้อแตกต่างที่น่าสังเกตก็คือแนวทางที่สามนี้ให้ความสำคัญต่อการกดขี่ระหว่างเพศว่าเป็นรูปแบบที่ลึกล้ำ และยั่งยืนที่สุดในบรรดาการเอาเปรียบทั้งมวล เป็นรูปแบบที่มีมาก่อนและเป็นรากเหง้าของการเอารัดเอาเปรียบทางชนชั้นและเชื้อชาติด้วยซ้ำไป และทัศนะนี้เป็น

ที่มาของชื่อในภาษาอังกฤษว่า radical feminism นั้นเองนักทฤษฎีที่สำคัญๆ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น ผู้บุกเบิกแนวทางนี้ ได้แก่ แคท มิลเลทท์ ซูลา สมิท ไฟรด์ อลิซาเบธ เจนเวย์ มิเชลล์ โรซัลโด ชูซาน บราวน์มิลเลอร์ ฯลฯ ข้อเขียนของแนวทางนี้ได้เปิดประเด็นคำถามใหม่ๆ ที่เคยถูกมองข้ามไปมากมายทีเดียว แต่ในบางครั้งก็มีแนวโน้มที่จะเน้นปัญหาเชิงจิตวิทยา ซึ่งส่วนใหญ่จะวิจารณ์จิตวิเคราะห์แบบฟรอยด์ มีทัศนะในทางลบเกี่ยวกับ มาร์กซิสต์ และขบวนการฝ่ายซ้ายโดยทั่วๆ ไป ตลอดจนมีแนวโน้มที่จะมองข้ามประสบการณ์ของผู้หญิงที่แตกต่างกัน เนื่องจากอยู่ในบริบททาง เศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรมที่ไม่เหมือนกัน

แนวทางที่สี่ซึ่งน่าจะกล่าวถึงโดยสังเขปก็คือ แนวทางที่เรียกกันว่า สตรีนิยมเชิงวัฒนธรรม (cultural feminism) แนวทาง

นี้มีทัศนะว่า คุณสมบัติของผู้หญิงที่แตกต่างจากชายนั้นอาจจะกลายเป็นพลังสำคัญของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยชาติ

จึงเป็นกระบวนการทางทฤษฎีที่มุ่งค้นคว้าเกี่ยวกับการสร้างสรรค์วัฒนธรรมของผู้หญิงที่เป็นเอกเทศ โดยไม่เน้นการเสนอแนวทางเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างใดอย่างหนึ่งโดยชัดเจน

สำหรับแนวทางปฏิรูปนั้น ลักษณะเด่นของแนวทางนี้ คือ เรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาเฉพาะจุด เช่น ครอบครัว โอกาสในการศึกษา สถานภาพทางสังคม การมีงานทำ เรื่องสุขภาพ ฯลฯ เป้าหมายของการแก้ไขปัญหาก็เพื่อจะให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในสังคมอย่างกว้างขวางมากโดยไม่เสียหายต่อการเป็นภรรยา และแม่ที่ดี เห็นได้ชัดเจนว่าแนวทางปฏิรูปไม่มีเป้าหมายที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองของสังคมปัจจุบัน เช่น NOW (National Organization of Women) ซึ่งตั้งขึ้นในสหรัฐในปี 1966

แนวทางสังคมนิยม

คือ ผู้ที่ต่อสู้เพื่อความเสมอภาคระหว่างเพศที่ยึดมั่นแนวทางสังคมนิยมเชื่อมั่นว่าการปลดปล่อยสตรีเพศไม่อาจเป็นจริงขึ้นได้ภายใต้สังคมนิยม

แนวทางเสรีนิยมนั้น เห็นว่า ความเสมอภาค ระหว่างเพศเป็น สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้ โดยสมบูรณ์โดย ไม่จำเป็นจะต้อง เปลี่ยนโครงสร้าง เศรษฐกิจการเมือง พื้นฐานของสังคม ทุนนิยมเสรี ประชาธิปไตย

ที่เป็นอยู่ แต่ทว่าการต่อสู้เพื่อล้มล้างระบบเพศนิยมเป็นเพียงส่วนหนึ่งและต้องขึ้นต่อการต่อสู้เพื่อล้มล้างระบบทุนนิยม แต่เนื่องจาก “ปัญหาผู้หญิง” เป็นปัญหาเฉพาะจึงต้องมีทางออกด้วยการตั้งหน่วยพิเศษเพื่อดูแลเรื่องผู้หญิงภายในขบวนการทั่วไปของสังคมนิยม การเคลื่อนไหวของผู้หญิงจะไม่เป็นเอกเทศทั้งในด้านอุดมการณ์และด้านองค์กร

แนวทางหัวรุนแรงนั้นต้องการเน้นความสำคัญของ “สงครามระหว่างเพศ” ซึ่งหมายความว่าขบวนการปฏิวัติของผู้หญิงจะต้องเป็นเอกเทศ แสวงหาหนทางและวิธีการปลดปล่อยของตนเองจากโครงสร้างสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ในด้านวิธีการ ขบวนการผู้หญิงหัวรุนแรงเน้นการประสานปัจจัยทาง “บุคคล” และปัจจัยทาง “การเมือง” ไม่แยกแยะระหว่างอารมณ์และเหตุผล เช่น New York Radical Women ซึ่งสนใจปัญหาการทำแท้งโดยถูกกฎหมาย สมาคมเพื่อทำลายล้างผู้ชาย (Society for Cutting up Men หรือ SCUM) กลุ่มนี้ถือว่าผู้ชายเป็นตัวเชื้อโรคที่จำต้องถูกกำจัดให้หมดสิ้น

แนวทางสุดท้าย เห็นด้วยกับกลุ่มหัวรุนแรงที่ว่า รากเหง้าของการกดขี่สตรีเพศ คือระบบชายเป็นใหญ่ซึ่งไม่อาจหวังได้ว่าจะหมดไปเองหากมีการเปลี่ยนแปลงสังคมในแนวทางสังคมนิยม แต่ขณะเดียวกันแนวทางสุดท้ายนี้ก็

ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายโดยโดดเดี่ยวจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในด้านเศรษฐกิจการเมือง เพราะฉะนั้น ปัญหาสำหรับแนวทางนี้จึงอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะสร้างจิตสำนึกร่วมของผู้หญิงโดยตระหนักถึงรูปแบบและระดับของการกดขี่ทางเพศที่ผู้หญิงในแต่ละชนชั้นประสบอยู่แตกต่างกันไป

จะพบว่าตลอดระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา การเคลื่อนไหวของขบวนการผู้หญิง การหยิบยกประเด็นปัญหาความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ ตลอดจนปัญหาที่รุนแรงเพิ่มขึ้น เช่น ปัญหาโสเภณี ปัญหาความยากจนของสตรี การขาดโอกาสทางการศึกษา และปัญหาความรุนแรงทางเพศ ฯลฯ ทั้งหมดนี้ได้ผลักดันให้รัฐบาลของประเทศต่างๆ ยอมรับในระดับนโยบายในความจำเป็นที่จะต้องให้ความสนใจต่อปัญหาความไม่เสมอภาคเหล่านั้น รวมถึงการประกาศทศวรรษสตรีขององค์การสหประชาชาติระหว่าง พ.ศ. 2518–2528 และตลอดไปจนถึง พ.ศ. 2543 นอกจากการเคลื่อนไหวในระดับนโยบายของรัฐบาลแล้ว เรายังพบว่า ในระดับองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ เช่น มูลนิธิผู้หญิง (ประเทศไทย) ได้สร้างเครือข่าย (network) กับองค์กรต่างๆ ในต่างประเทศ เช่น เยอรมัน เนเธอร์แลนด์ และญี่ปุ่น เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อแสวงหาความร่วมมือในการแก้ปัญหาโสเภณีข้ามชาติ

การวิเคราะห์ปัญหาการเอาเปรียบทางเพศตามแนวคิดต่างๆ

แนวความคิดรากเหง้าของการเอาเปรียบทางเพศ	สตรีนิยมเสรีนิยม	สังคมนิยมแบบอุดมคติ	มาร์กซิสต์	สตรีนิยมแนวสังคมนิยมยุคต้น	แนวความคิดรากเหง้าของการเอาเปรียบทางเพศ	แนวความคิดรากเหง้าของการเอาเปรียบทางเพศ
		- ทรัพย์สินส่วนบุคคล - ครอบครัวแบบผัวเดียวเมียเดียว			- การขูดรีดมูลค่าส่วนเกิน - เพศสัมพันธ์ที่มีชายเป็นเจ้านาย - ประเพณี - การแบ่งงานระหว่างเพศ	- ชนชั้นทางเพศ - การผลิตซ้ำ
ยุทธศาสตร์เพื่อการเปลี่ยนแปลง	แนวทางปฏิรูป	การเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้าง	การเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้าง		- การเปลี่ยนแปลงในด้าน - การขูดรีดมูลค่าส่วนเกิน - การวิเคราะห์เรื่องงานของผู้หญิง	- การเปลี่ยนแปลงในเรื่องการผลิตซ้ำ - การล้มล้างระบบชายเป็นใหญ่
ยุทธวิธีไปสู่การเปลี่ยนแปลง	- การแก้ไขกฎหมาย - การศึกษา		- องค์การจัดตั้งของกรรมกร - การปลุกจิตสำนึกของกรรมกร - การส่งเสริมให้ผู้หญิงเข้าร่วมในกระบวนการผลิต - ขบวนการปลดปล่อยสตรีต้องเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการปลดปล่อยทางชนชั้น		- องค์การจัดตั้งที่เป็นเอกเทศของสตรี - คำตอบแทนสำหรับร่างกายและเพศ - การควบคุมร่างกายและเพศสัมพันธ์โดยผู้หญิงเอง - การควบคุมภาวะเจริญพันธุ์โดยผู้หญิงเอง - สร้างวัฒนธรรมของผู้หญิง - การยอมรับรูปแบบความสัมพันธ์ทางเพศที่นอกเหนือจากความสัมพันธ์แบบชาย-หญิง เช่น หญิง-หญิง	- องค์การจัดตั้งที่เป็นเอกเทศของสตรี - การควบคุมร่างกายและเพศสัมพันธ์โดยผู้หญิงเอง - การควบคุมภาวะเจริญพันธุ์โดยผู้หญิงเอง - สร้างวัฒนธรรมของผู้หญิง - การยอมรับรูปแบบความสัมพันธ์ทางเพศที่นอกเหนือจากความสัมพันธ์แบบชาย-หญิง เช่น หญิง-หญิง

บทบาทหญิงกับการพัฒนาประชา สังคมในประเทศไทย

1. หลังสนธิสัญญาเบาริงจนถึงการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2398- 2475)

1.1 การต่อสู้ของปัจเจกบุคคล

ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับกระแสการ
เรียกร้องสิทธิสตรีในช่วง พ.ศ. 2398-2475 (หลัง
สนธิสัญญาเบาริง จนถึงการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครอง) ผ่านเอกสาร อันได้แก่ วารสาร และ
หนังสือพิมพ์ต่างๆ ของผู้หญิงที่เริ่มตีพิมพ์ตอน
ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 เช่น การศึกษาของศิริพร
สะโครบานัค (2526) เป็นต้น

ในช่วงหลังสนธิสัญญาเบาริง มีการ
ต่อสู้เพื่อสิทธิทางเพศของหญิงชาวบ้านสองคน คือ
อ่ำแดงจั่น และ อ่ำแดงเหมือน ดูเหมือนว่าจะ
เป็นครั้งแรกที่มีการบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์
และเป็นครั้งแรกที่ผู้หญิงเรียกร้องสิทธิพึงมีพึงได้
ของตนในฐานะที่เป็นคน อ่ำแดงเหมือนเรียกร้อง
สิทธิที่จะเลือกคู่ครองตามที่ตนปรารถนา ส่วน
อ่ำแดงจั่นเรียกร้องสิทธิที่จะเป็นเจ้าของร่างกาย
ของตนมิให้ถูกขายเป็นทาส และการต่อสู้ของ
หญิงทั้งสองคนทำให้รัชกาลที่ 4 ทรงตระหนัก
ถึงความไม่เป็นธรรมที่หญิงได้รับในสมัยนั้น โดย
ทรงโปรดให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมายลักพา
เมื่อ พ.ศ. 2408 โดยให้สิทธิในการเลือกคู่ครอง
แก่หญิง และกฎหมายผัวขายเมีย บิดามารดา
ขายบุตร ที่ทำให้ “หญิงเป็นควายขายเป็นคน”

นั้นเสีย เมื่อ พ.ศ. 2411 โดยระบุว่าผัวจะขาย
เมียไม่ได้ถ้าเมียไม่ยินยอม (ยกเว้นเมียทาส)
(ศิริพร สะโครบานัค, 2526 : 29)

นอกจากนี้ผู้หญิงชนชั้นกลางซึ่ง
เติบโตขึ้นพร้อมๆ กับการแทรกตัวของระบบทุน
และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตตลอดจน
การปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยได้กลายเป็น
“ผู้นำ” ในการเรียกร้องสิทธิสตรี ประเด็น
เรียกร้องมี 2 เรื่อง คือ เรื่องการศึกษาและ
กฎหมายผัวเดียวเมียเดียว จะพบว่าโรงเรียน
สำหรับผู้หญิงทั่วไปจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2444 และ
ใน พ.ศ. 2457 มีหญิงศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียน
ราว 11,400 คน โดยมีการประกาศใช้พระราช
บัญญัติประถมศึกษาเมื่อ พ.ศ. 2464

หญิงที่ได้รับการศึกษาในระยะแรกได้
ออกวารสาร “กุลสตรี” ในปลายสมัยรัชกาลที่ 5
จุดมุ่งหมายหลักของ “กุลสตรี” ก็เพื่อเผยแพร่
ความรู้โดยเฉพาะงานบ้านงานเรือนแก่ผู้หญิง
แต่ขณะเดียวกันก็เรียกร้องให้มีการส่งเสริม
โรงเรียนสำหรับผู้หญิงให้มากขึ้น กระแสการ
เรียกร้องของผู้หญิงในระยะนี้ ทำให้กรมหมื่น
โชยนาทนเรนทร ผู้รับผิดชอบในเรื่องการศึกษา
ทรงแสดงความคิดเห็นว่า ผู้หญิงควรจะมีโอกาส
ได้เล่าเรียนสูงเท่าๆกับชาย แต่ต้องไม่เรียนวิชาที่
เป็นอาชีพของชาย โดยเฉพาะในเรื่องการบริหาร
ปกครองประเทศนั้นมิใช่เรื่องของหญิง

นอกจากเรื่องการเรียกร้องสิทธิทาง
การศึกษาแล้ว หญิงไทยสมัยนั้นยังเรียกร้องให้
มีการออกกฎหมายผัวเดียวเมียเดียว พวกเธอ

ชี้ให้เห็นว่าระบบหลายเมียทำให้เกิดปัญหาสังคมหลายอย่าง เช่น ทำให้ภรรยาเดิมถูกทอดทิ้งเกิดความสับสนทางการเงิน ที่สำคัญคือ จำนวนโสเภณีเด็กเพิ่มขึ้น

1.2 การจัดตั้งองค์กรสตรี

หนังสือสตรีไทย (2468) พยายามกระตุ้นให้มีการจัดตั้งสมาคม “อุปลัมภานารี” ขึ้นเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่หญิงที่อยู่ในระบบโสเภณีและหญิงที่ตกทุกข์ได้ยาก โดยการจัดตั้งองค์กรสตรีเป็นจริงขึ้นหลังจากนั้น 7 ปี คือในปี พ.ศ. 2475 ได้มีการจัดตั้ง “สมาคมสตรีไทยแห่งกรุงสยาม” ขึ้นและบุคคลสำคัญคนหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้สมาคมนี้เกิดขึ้น คือ บรรณานิกริณีของหนังสือพิมพ์รายวัน “หญิงไทย” และยังมีแรม พรหมมล เนติบัณฑิตหญิงคนแรกของเมืองไทยร่วมเป็นกรรมการด้วย สมาคมนี้ถึงแม้ว่าจะก่อตั้งโดยหญิงชั้นกลางที่มีการศึกษาแต่ก็มีจุดมุ่งหมายที่จะทำงานร่วมกับกรรมกรหญิงด้วย

อย่างไรก็ตาม จะพบว่ากระแสเรียกร้องสิทธิสตรีในสมัยนั้น ก่อให้เกิดปฏิกิริยาในหมู่ผู้ชายไม่น้อย ผู้ชายมีความสงสัยว่าหนังสือและวารสารสตรีเหล่านั้นเขียนโดยผู้หญิงจริงหรือไม่ เมื่อผู้หญิงเรียกร้องสิทธิเท่าเทียมทางการศึกษา ผู้ชายก็ออกมาตอบได้ว่าหน้าที่ของผู้หญิง คือ การเป็นแม่บ้านแม่เรือน เป็นต้น

2. การเคลื่อนไหวของสตรีในช่วง 2475 – 2516

การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย

จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ได้ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทางการเมือง และการเพิ่มบทบาทและสถานภาพทางการเมืองของสตรีไทยอย่างมาก โดยให้หญิงและชายมีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งและลงสมัครรับเลือกตั้งได้เท่าเทียมกัน และในปี พ.ศ. 2492 นางอรพิน ไชยกาล ได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส. หญิงคนแรก และคนเดียวจากจังหวัดอุบลราชธานี (กมล สุพานิชชนทปราบ และคณะ, 2529 : 139)

ในปี พ.ศ. 2500 ในช่วงระยะเวลา ก่อนและหลังการรัฐประหารครั้งแรกของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้นำเสรีไทยจำนวนหนึ่งยังคงสามารถเข้าไปมีบทบาททางการเมืองในระดับชาติได้บ้าง เมื่อเปรียบเทียบกับกรที่ถูกจำกัดบทบาทอย่างสิ้นเชิงในช่วงการปกครองแบบเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ ในระยะต่อมา

สำหรับการเคลื่อนไหวของสตรีในระยะนี้ปรากฏว่า ได้มีการจัดตั้งสมาคมสตรีต่าง ๆ ในรูปของการส่งเสริมวัฒนธรรม ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด และจากการที่ผู้แทนสมาคมสตรีไทยได้มีโอกาสไปร่วมประชุมในต่างประเทศและเห็นรูปแบบขององค์กรสตรีของประเทศต่าง ๆ จึงเกิดแนวความคิดที่จะรวมตัวกันเป็นองค์กรที่ใหญ่ขึ้น ดังนั้นสภาสตรีแห่งชาติฯ จึงได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลเมื่อวันที่ 29 กันยายน 2499 จากการประชุมของสมาคมสตรีทั่วประเทศ 78 สมาคม กิจกรรมของสภาสตรีแห่งชาติฯ ส่วนใหญ่อยู่ในขอบเขตของงาน

สังคมสงเคราะห์ (ชาติยา กรรณสูตร และคณะ, 2523 : 17-23)

องค์กรที่เน้นกิจกรรมทางด้านพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของสตรี มากกว่าองค์กรที่ต่อสู้ใน

กรวิภา บุญชื่อ (2537) ได้แบ่งองค์กรสตรี ตามแนวกิจกรรมซึ่งแบ่งได้ เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ

1. กลุ่มหรือองค์กร ที่ต่อสู้ในประเด็นทาง กฎหมาย เช่น สมาคม บัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ซึ่งได้ต่อสู้เพื่อแก้ไขประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยกฎหมายครอบครัว

2. กลุ่มหรือองค์กร ที่ดำเนินกิจกรรมทางด้าน พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ของสตรี เช่น สมาคม ส่งเสริมสถานภาพสตรี สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น

3. กลุ่มหรือองค์กร ที่ต่อสู้ในประเด็นทางการเมือง เช่น มูลนิธิผู้หญิง มูลนิธิเพื่อนหญิง กลุ่ม เอ็มเพาเวอร์ เป็นต้น ซึ่ง จะได้กล่าวถึงในรายละเอียด ในช่วงต่อไป

ในระยะนี้องค์กรสตรีที่มีบทบาทส่วนใหญ่ จะเป็นองค์กรที่ต่อสู้ในประเด็นทางกฎหมายและ

จะพบว่า การเคลื่อนไหวเรื่อง สิทธิสตรีในประเทศ ไทยอาจจะเป็น ระยะเริ่มต้นของ การก่อรูปขบวนการ ประชาสังคมของ ไทย ในขณะที่การ เคลื่อนไหวใน ต่างประเทศนั้น มีพัฒนาการ ที่ต่อเนื่องและ ยาวนานกว่า

ประเด็นทางการเมือง
ทั้งนี้เนื่องจากประเทศตก
อยู่ในยุคมืด

3. การเคลื่อนไหว ของสตรีในช่วง 2516 – ปัจจุบัน

ก่อนหน้าเหตุการณ์
14 ตุลาคม 2516 ปรากฏ
ว่า ได้มีการรวมตัวกันของ
นักศึกษามหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ ภายใต้ชื่อ
กลุ่มผู้หญิงมหาวิทยาลัย
ทั้งนี้ทางกลุ่มได้ให้ความ
สนใจไม่เฉพาะปัญหาผู้หญิง
แต่ได้สนใจปัญหาทางการเมือง
เช่น การคัดค้าน
สงครามเวียดนาม ปัญหา
การปกครองในระบอบ
เผด็จการ และภายหลัง
เหตุการณ์ 14 ตุลาคม
2516 กลุ่มผู้หญิงใน
มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้
ประสานความร่วมมือกัน
มากขึ้น โดยได้รณรงค์

ปัญหาโสเภณี ปัญหาค่าจ้างแรงงาน รวมทั้ง
ได้สนับสนุนสหภาพแรงงาน และการต่อสู้ของ
คนงานสตรีด้วย

ต่อมาปี 2523 นักวิชาการกลุ่มหนึ่ง นักเขียน และคนงานบางส่วน ได้ร่วมกันจัดตั้ง กลุ่มเพื่อนหญิงเพื่อให้เป็นแกนนำในการรณรงค์ ปัญหาสิทธิสตรี กลุ่มเพื่อนหญิงได้รับการ ยอมรับอย่างกว้างขวางทั้งภายในประเทศ และ ต่างประเทศในฐานะตัวแทนผู้ต่อสู้เพื่อสิทธิของ สตรี เช่น กรรมการกิจการสตรีและเยาวชน สภาผู้แทนราษฎร เลยมอบหมายให้กลุ่มเพื่อน หญิงศึกษาปัญหาสตรีด้านต่างๆ เพื่อเป็นข้อมูล สำหรับการพิจารณาในสภาฯ ต่อไป ปัจจุบัน กลุ่มเพื่อนหญิงได้จดทะเบียนเป็นมูลนิธิโดยได้ เน้นไปที่ปัญหาความรุนแรงทางเพศเรื่องผู้หญิง ขนบ และการให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมาย แก่สตรี นอกจากมูลนิธิเพื่อนหญิง แล้วยังมี มูลนิธิผู้หญิงซึ่งก่อตั้งขึ้นในระยะเวลาไล่เลี่ยกัน อย่างไรก็ตาม จุดเน้นของมูลนิธิผู้หญิง คือ ปัญหาโสเภณีข้ามชาติ

โครงการสตรีศึกษาของมหาวิทยาลัย ต่างๆ ได้มีบทบาทไม่น้อยในการให้การศึกษาแก่ สาธารณชน ในประเด็นปัญหาสตรี โดยเฉพาะ อย่างยิ่งโครงการสตรีศึกษา มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ ซึ่งได้ประสานความร่วมมือกับองค์กร สตรีชาวบ้านในการรณรงค์ปัญหาของสตรีภาค เหนือ

ข้อเสนอเพื่อการพิจารณา

จะพบว่าการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิสตรีใน ประเทศไทยอาจจะเป็นระยะเริ่มต้นของการ ก่อรูปขบวนการประชาสังคมของไทย ในขณะที่ การเคลื่อนไหวในต่างประเทศนั้นมีพัฒนาการที่ ต่อเนื่องและยาวนานกว่า มีผู้เข้าร่วมกว้างขวาง และมีผลกระทบต่อนโยบายขององค์กรระหว่าง ประเทศ เช่น องค์กรสหประชาชาติ หรือ นโยบายของรัฐบาลต่างๆ ในประเด็นปัญหาสตรี

สำหรับประเทศไทยนั้น ปัญหาวิกฤตการณ์ โรคเอดส์ ได้สร้างเครือข่ายของหน่วยงานและ ผู้สนใจอย่างกว้างขวางในทุกระดับ รวมถึงกลุ่ม ผู้ติดเชื้อมด้วย ปัญหาสตรีที่เกี่ยวข้องกับโรคเอดส์ ได้รับความสนใจด้วยเช่นเดียวกัน เช่น ปัญหา เพศสัมพันธ์ ปัญหาทวิมาตรฐานในเรื่องเพศ การสร้างอำนาจต่อรองทางเพศ ความเชื่อมโยง ของเรื่องเอดส์กับปัญหาสตรีน่าจะทำให้บทบาท ชายหญิงกับการพัฒนาขบวนการประชาสังคมในไทย ก่อรูปชัดเจนขึ้นในอนาคต

บรรณานุกรม

กนลา สุพานิช-ขันธปราบ และคณะ, (2529) “ผู้หญิงกับการเมือง” ใน อมรา พงศาพิชญ์ (มก.), **รวมบทความประเด็นเรื่อง “สตรี”**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กรวิภา บุญเชื้อ. (2537) “แนวทางการต่อสู้ของสตรีไทยกับอำนาจแปรเปลี่ยน (บทวิเคราะห์)” ใน กอบกุล อิงคุหา-นนท์ (บก.), **ผู้หญิงกับอำนาจที่จะแปรเปลี่ยน**. กรุงเทพฯ : คบไฟ.

กาญจนา แก้วเทพ. (2535) **อิทธิพลสตรี**. กรุงเทพฯ : เจเนเดอร์เพรส.

ชัตติยา กรรณสูต และคณะ, (2523) **การประเมินผลงานของสภาสตรีแห่งชาติ พ.ศ. 2520–2522**. กรุงเทพฯ : สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

คณะกรรมการพัฒนาสตรีแห่งชาติ. (2530) **รายงานการสัมมนาและพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้าน, 26–28 มีนาคม 2530** โรงเรียมพิริยาลัย กรุงเทพฯ.

คณะกรรมการพัฒนากิจกรรมและบทบาทของสตรี. (2523) **สถานภาพปัจจุบันของสตรีไทย**. กรุงเทพฯ : องค์ศิลปการพิมพ์.

จิรติ ดิงศภัทัย และสุชีลา ดันชัยนันท์. (2529) “ทฤษฎีเกี่ยวกับสตรีศึกษา” ใน อมรา พงศาพิชญ์ (มก.), **รวมบทความประเด็นเรื่อง “สตรี”**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จิรติ ดิงศภัทัย และอมรศิริ สันต์สุรติกุล. (2526) “Feminism : จากก้าวแรกจนถึงวันนี้”, **สตรีทัศน์**. 1 : 3 (สิงหาคม–ตุลาคม)

ชูชัย ศุภวงศ์. (2540) **แนวคิด พัฒนาการและข้อพิจารณาเกี่ยวกับประชาสังคมไทย**. หนังสือชุดประชาสังคม ลำดับที่ 4 กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2540) **ประชาสังคม : พัฒนาการและนโยบายแห่งอนาคต**. หนังสือชุดประชาสังคม ลำดับที่ 3 กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา. (2534) **สถานภาพสตรีไทยในปัจจุบัน : ประเด็นที่ควรพิจารณาในการเลือกตั้ง**.

สภาสตรีแห่งชาติ. (2534) **ประมวลสถิติตัวเลขเกี่ยวกับสตรีไทย**.

Lange, Lynda. (1983) “Women is not a Rational Animal : On Aristotle’s Biology of Reproduction” In Sandra Harding and M.B. Hintikka (eds.). **Discovery Reality**. Boston : D.Reidel.